

ศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของพระธรรมจาริก

พ.ต.ท.นาวัน วงศ์รัตนมัจฉา*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ของพระธรรมจาริก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ๒. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคต่อผลสำเร็จการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู และ ๓. เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และผสมด้วยการวิจัยภาคสนาม สำนวจความคิดเห็นจากพื้นที่จริง ด้วยเครื่องมือวิจัยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย ประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ศึกษา เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านเลา และบ้านศรีดงเย็น (บ้านต้นลุง) ที่พระธรรมจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ชนชาติพันธุ์ลีซูผู้ที่เคยบรรพชา-อุปสมบท, ผู้ที่เคยศึกษาเล่าเรียนที่วัดศรีโสดา, พระธรรมจาริกที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนากับชาวลีซู และเจ้าหน้าที่พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (ประชาสงเคราะห์ชาวเขา) ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านชาติพันธุ์ลีซู จำนวน ๖๓ รูป/คน การวิเคราะห์ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลเอกสาร ส่วนข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่ม วิเคราะห์ด้วยสถิติความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยกลาง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสรุปความเห็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง นำเสนอในแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ และตารางประกอบคำบรรยาย

ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า

๑) สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู นั้น เป็นไปด้วยความเชื่องช้า มีความยากลำบากกว่าการเผยแผ่ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น พระธรรมจาริกได้ตั้งอาศรมแห่งแรกขึ้นที่บ้านเลา อำเภอยี่งก และอาศรมแห่งที่ ๒ ที่บ้านศรีดงเย็น (บ้านต้นลุงหรือบ้านปางไม้แดง) อำเภอมะนัง สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยมีชาวลีซูได้นับถือพระพุทธศาสนาและส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียน แต่ก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู มีความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิผีสงเทวดา เคารพนับถือบรรพบุรุษ อุบาสย อุดมคติของชนเผ่าลีซูตลอดจนวัฒนธรรมของชาวลีซู ต่างจากศาสนาพุทธมาก อุดมคติ ของชาวลีซูก็ต่างจาก

* ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

หลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

๒) ปัญหาอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู มีหลายประการ เช่น ก. สภาพภูมิศาสตร์ การคมนาคม ยังไม่สะดวก ทุรกันดาร์ ลีซูบางหมู่บ้าน ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ต้องจุดตะเกียงน้ำมันหรือตะเกียงเจ้าพายุ หรือใช้วัสดุอื่นๆ เช่น ด้ายหรือไม้สน เกียะจุดให้แสงสว่างกลางคืน ข. คติความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งลัทธิความเชื่อ ผีสาง เทวดา ของชาวลีซูบางหมู่บ้านยังมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง ปัญหาด้านคติชีวิตและค่านิยมเดิมก็เป็นอุปสรรค ซึ่งชาวลีซูมีภาษิตว่า “ทุกคนหัวเข้าเท่ากัน” เป็นต้น ค. ภาษาที่สื่อสาร ชาวลีซูโดยมาก ยังไม่สันทัดในการ พูด อ่าน เขียน ภาษาไทย และโดยเฉพาะ “ภาษาลีซู” เอง ก็เป็นอุปสรรคสำหรับพระธรรมจาริก ที่ไม่ใช่ชาวลีซูแล้วเข้าไปเผยแผ่และอยู่ในหมู่บ้านลีซู และ ง. ปัญหาด้านบุคคลากร ได้แก่ การขาดแคลนพระธรรมจาริก หรือไม่มีพระธรรมจาริกไปประจำอยู่ในหมู่บ้านลีซู ปัจจุบัน มีพระธรรมจาริก เพียง ๑ หรือ ๒ รูป ไปอยู่ในหมู่บ้านลีซู ๒ หรือ ๓ หมู่บ้านเท่านั้น

๓) แนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่ม ชาติพันธุ์ลีซู พระธรรมจาริก ควรมีการวางแผนเชิงรุก นั่นคือ ๑) ควรมีแผนการหรือโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกรณีพิเศษสำหรับชาวลีซู ๒) ควรชักชวนชาวลีซูหันมาเรียนพระปริยัติธรรมและนักธรรมให้มากขึ้น ๓) ควรให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรชาวลีซูที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและนักธรรมอย่างต่อเนื่อง ๔) ควรกำหนดเป้าหมายว่า แต่ละปีจะอบรมแกนนำชาวพุทธลีซูกี่คน โดยการเปิดรับอาสาสมัครแกนนำชาวพุทธที่เป็นชาวลีซู ทั้งชายและหญิงแล้วนำมาอบรม ทำหน้าที่ช่วยพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สำหรับการสอนหลักพระพุทธศาสนานั้น พระธรรมจาริกควรเน้น หลักพุทธธรรมที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ ขรवासธรรม ๔ อริยสัจ ๔ และมรรคมืองค์ ๘ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิถีทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูให้ตรงตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลยิ่งขึ้น

คำหลัก : การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ศึกษาผลสัมฤทธิ์, ในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของพระธรรมจาริก

ABSTRACT

The Thesis entitled “The Effectiveness in Propagation of Buddhism in Lisu Ethnic Group by Phradhamma-cārika” consists of 3 purposes; 1) to study the condition of Buddhism propagation of Dhamma-cārika monks to the Lisu Ethnic 2) to examine the stage of problems and obstacles that effect to the its result and 3) to discover the proper way for Buddhism propagation to the Lisu Ethnic group.

The research was conducted through the qualitative research method and field research method. The field research has also done by using the in-depth interview form and the focus group. The 63 persons of populations and samples were focused on the 2 of Lisu Ethnic groups: the Loaw Wu Village and Baan Sri Dongyen Village (Baan Pang Mai Deang) where the Dhamma-cārika monks have propagated Buddhism. They were the ex-ordained, educated Lisu Buddhist monks, the former Dhamma-cārika monks and the Social Development and Human Security Officers. The data collected were analyzed by frequency value, mean, standard deviation and presented by descriptive pattern. From the study it was found that:

1. The state of Buddhism propagation of the Dhamma - cārika monks to the Lisu ethnic group can be mentioned as; the primary religion of the Lisu is Animism and they also believed in Ancestor Worship. The Lisu’s character and identity are absolutely different from Buddhism, i.e., ideology and perspective. Therefore, it seems to be very difficult to propagate Buddhism to the Lisu ethnic. There are two hermitages of Dhamma-cārika; one at Lao Woo Village and another at Sri Dongyen Village (Ban Ton Long) and the condition of Buddhism propagating in these areas successes to a certain level. That is to say, there are some of Lisu having taken the holy order in Buddhism and few people be converted into Buddhists.

2. Problems and obstacles of Dhamma-cārika for propagating Buddhism to the Lisu Ethnic can be noted that the Geographical Condition: The problems have arisen at the early stages such as the inconvenient of transportation and no electricity used. The Ideological and Traditional Culture Condition: The Lisu people in some regions have a strong faith in Animism and at the same time some of them rarely believe in Buddhism. The Communicational Condition: The four Thai

language skills of the Lisu people in some villages are very weak and unable to communicate to the Thai people. Besides, the Lisu language is the barrier to the Dhamma-cārika monks. The Staffs Condition: There are no the Dhamma - cārika monks to stay permanently and preach Buddhism in the Lisu village. They have merely taught for a limited time.

3. The Buddhism propagation approach to the Lisu ethnic is to be set the proactive planning as follows; 1) the Dhamma-cārika monks should set the special project for propagating Buddhism to the Lisu. 2) The Dhamma-cārika must persuade the young Lisu generation to study on the ecclesiastical educations. 3) The scholarship should be provided for the Lisu monks who learning in Buddhist studies. At last, 4) the final target should be defined for training the Lisu Buddhist leader in order to support the Dhamma-cārika.

In terms of Buddhist teaching, the Dhamma-cārika monks should emphasized on the importance and necessary Buddhist principles : Five Precepts or Panca-sila, the four bases of sympathy or Sangaha-vatthu, the four virtues for a good household life or Gharāvāsa-dhamma, the Four Noble Truths or Ariya Sacca, the Noble Eightfold Paths or Ariyamagga in order to adjust their attitude and vision to the true essence of Buddhism, this is the best way to propagate the Buddha's teachings to the Lisu ethnic undoubtedly

Keywords : Propagation of Buddhism, Study of Achievement, Of the Dhamma - cārika monks to the Lisu ethnic group

บทนำ

ดุขนิพนธ์ เรื่องศึกษาผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูของพระธรรมจาริก ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพและผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ๒. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคต่อ ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู และ ๓. เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่ม ชาติพันธุ์ลีซู โดยตั้งโจทย์วิจัยเอาไว้ คือ บริบททั่วไป หลักการดำเนินชีวิต (วิถีชีวิต) ประเพณี พิธีกรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูในประเทศไทย การเผยแผ่และผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ปัจจัยและแห่งผลสัมฤทธิ์นับแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นเวลา ๔๖ ปี และแนวทาง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมแก่กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

ในงานวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัย แบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อ ลัทธิศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ และเก็บข้อมูลภาคสนามจากพื้นที่จริงเพื่อยืนยันข้อเท็จจริง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยตามกระบวนการดังต่อไปนี้

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น ๙๒๐ รูป/คน ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ดังนี้ คือ ๑) กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อที่บ้านเลาหว หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ตั้งอาศรมแห่งแรก ที่พระธรรมจาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา(ปัจจุบันเลิกไปแล้ว) มีประชากรจำนวน ๓๐๐ คน ๒) กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อที่บ้านศรีดงเย็น (บ้านต้นลุง หรือ บ้านปางไม้แดง) หมู่ ๕ ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอาศรมแห่งที่ ๒ ที่พระธรรมจาริกยังปฏิบัติงานอยู่ในปัจจุบัน มีประชากรจำนวน ๕๐๐ คน ๓) เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กรมประชาสงเคราะห์ชาวเขาเดิม) จำนวน ๒๐ คน ๔) พระธรรมจาริกที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชนชาติพันธุ์ชาวลื้อ ทั้งในอดีตและปัจจุบันรวมทั้งพระธรรมจาริกฝ่ายอำนวยการโครงการฯ ที่เกี่ยวข้องจำนวน ๑๐๐ รูป/คน

กลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกจากประชากร มีจำนวน ๖๓ รูป/คน โดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Samplings) โดยกำหนดคุณสมบัติเป็นพิเศษ คือ ๑) ต้อง เป็นชนชาติพันธุ์ลื้อ ที่พระธรรมจาริกคัดเลือกไปทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการตั้งอาศรมพระธรรมจาริกเอาไว้ ๒) ต้องเป็นชนชาติพันธุ์ลื้อ ที่เคยบรรพชา อุปสมบท ในโครงการพระธรรมจาริก ๓) ต้องเป็นชนชาติพันธุ์ลื้อ ที่ไม่เคยบรรพชา-อุปสมบท แต่เคยเข้ามาทำการศึกษาเล่าเรียนและอาศัยอยู่ที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่, ๔) ต้องเป็นพระธรรมจาริก ผู้ปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ในโครงการพระธรรมจาริก หรือเป็นพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในอาศรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ และ ๕) เป็นเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ชาวเขาเดิม ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ทำงานเกี่ยวกับชาติพันธุ์ลื้อ

จากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว ผู้วิจัยได้จำแนกแต่ละกลุ่มออกเป็นสัดส่วนและมีจำนวนที่เหมาะสม ดังนี้ คือ ๑) กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อที่บ้านเลาหว หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่จำนวน ๒๐ คน, ๒) กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อที่บ้านศรีดงเย็น (บ้านต้นลุง หรือ บ้านปางไม้แดง) หมู่ ๕ ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๒๐ คน, ๓) พระธรรมจาริกที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชนชาติพันธุ์ชาวลื้อทั้งในอดีตและปัจจุบัน จำนวน ๒๐ รูป, และ ๔) เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน ๓ คน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๖๓ รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพื้นที่จริง ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดประชุมกลุ่ม มาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูล

ทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ส่วนที่ ๒ มี ๔ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม และพระพุทธศาสนา ตอนที่ ๒ เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่ศาสนาของพระธรรมจาริก ตอนที่ ๓ เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและปัจจัยแห่งผลสัมฤทธิ์ของชาวลีชู่กับการศึกษาพระพุทธศาสนา และตอนที่ ๔ เป็นข้อเสนอแนะเพื่อหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะแก่กลุ่มชาติพันธุ์ลีชู่

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ด้านข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วยเนื้อหา ส่วนข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาติพันธุ์ลีชู่ ผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยที่ส่งผลสัมฤทธิ์ ตลอดจน แนวทางแก้ไข เพื่อการเผยพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะแก่กลุ่มชาติพันธุ์ลีชู่ที่โครงการพระธรรมจาริกสามารถปฏิบัติการได้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการสรุปจัดกลุ่มความคิดเห็น นำเสนอด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า

สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีชู่

สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีชู่ นั้น เป็นไปด้วยความเชื่องช้า มีความยากลำบากกว่าการเผยแผ่ในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น พระธรรมจาริกได้ตั้งอาศรม แห่งแรกขึ้นที่บ้านเลาอู อำเภอยิ่งแขวง และอาศรมแห่งที่ ๒ ที่บ้านศรีดงเย็น (บ้านต้นลุงหรือบ้านปางไม้แดง) อำเภอแม่แตง สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยมีชาวลีชู่ได้นับถือพระพุทธศาสนาและส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียน แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มชาติพันธุ์ลีชู่ มีความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิผีสางเทวดา เคารพนับถือบรรพบุรุษ อนุสิสัย อัตลักษณ์ของชนเผ่าลีชู่ตลอดจนวัฒนธรรมของชาวลีชู่ต่างจากศาสนาพุทธมาก อุดมคติ ของชาวลีชู่ก็ต่างจากหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ทั้งนี้เป็นเพราะการปฏิบัติกิจวัตรในทางวัฒนธรรม พิธีกรรมต่างๆ นับแต่ พิธีการปฏิบัติต่อเด็กแรกเกิด พิธีเมื่อเด็กเจริญวัย พิธีแต่งงาน พิธีทำบุญ พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีทำบุญสร้างบ้านใหม่ พิธีอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ กระทั่งพิธีกรรมเกี่ยวกับการเสียชีวิต (งานศพ) เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมทั้งหลายเหล่านี้ล้วนมีรายละเอียดแตกต่างจากหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างมาก ดังตัวอย่างเช่น ชาวลีชู่ เชื่อว่า ผู้ชายมีขวัญ ๙ ตน ผู้หญิง มีขวัญ ๗ ตน น้อยกว่าผู้ชาย ๒ ตน เวลาขวัญตนใดตนหนึ่งไม่อยู่ หนีไปเที่ยวที่อื่น บิดามารดา หรือญาติทั้งหลายต้องช่วยกันเรียกขวัญคืน มิฉะนั้นบุคคลคนนั้นอาจเสียชีวิต (ตาย) ในไม่ช้าได้ ทั้งนี้เพราะขวัญได้หนีไปอยู่ที่อื่น คืออาจไปเกิดเป็นคนที่อื่นก็ได้ อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาสภาพบริบททั่วไปของชนชาติพันธุ์ลีชู่จะเห็นว่า

๑) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบลี้ชู

(๑) ประชาชนลี้ชูเป็นชนที่มีอัตลักษณ์ด้านศาสนา วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ประเพณี เป็นแบบของตนเองไม่เหมือนใคร

(๒) ชาวลี้ชูมีความเชื่อเดิมในลัทธิผีสางเทวดาของบรรพบุรุษ ความเชื่อนี้ประสานอย่าง แน่นสนิทกับวัฒนธรรมของชาวลี้ชู กล่าวคือ กลุ่มญาติพี่น้องมีความรักในเลือดเนื้อเชื้อสาย วงศ์ ตระกูลอย่างสูงยิ่ง แต่ก่อนมา พี่น้องชาวลี้ชูที่อาศัยอยู่ต่างหมู่บ้านกันนั้น เมื่อถึงเวลาหนึ่งปีหรือสอง ปีต้องออกไปเยี่ยมเยียนกัน เพื่อสอบถามทุกข์สุขในหมู่เครือญาติ และเมื่อญาติพี่น้องพบกันต่างก็จะมี กิริยาอาการที่มีท่าทีใจอย่างซัดแจ้ง ต่างฝ่ายต่างยิ้มแย้มเข้าหากัน สอบถามถึงความทุกข์และความสุข อย่างกระตือรือร้น และญาติผู้มีศักดิ์ต่ำกว่าจะทำความเคารพโดยการคุกเข่า ก้มศีรษะลงพื้นแล้วกล่าว กับญาติที่มีศักดิ์สูงกว่าว่า ย่า ยาย หรือปู่ ตา สบายดีไหม? เป็นต้น ส่วนผู้ที่มี ศักดิ์ลำดับญาติ อาวุโสสูงกว่า ก็บอกว่า ไม่ต้องเคารพก็ได้ ทนได้นั้นรับรับทำความเคารพ แล้วบอกว่าลูกซิ่นๆ เป็นต้น จากนั้นเจ้าภาพก็จะหุงหาอาหารอย่างดี เช่น ฆ่าไก่ ฆ่าหมู ฆ่าผักมาให้แขก (ญาติ) ที่มาเยี่ยม รับประทาน ส่วนญาติที่มาเยี่ยมก็เกรงใจ ไม่กล้ารับประทานอาหารพอเป็นพิธี

(๓) วัฒนธรรมก่อนจะออกจากบ้านเพื่อไปทำอื่น ชาวลี้ชูจะเสี่ยงดวงก่อนว่าจะดีหรือ ร้าย โดยการฆ่าไก่มาดูกระดูกขาไก่ ว่าวันนี้จะออกจากบ้านไปทางทิศใดได้หรือไปทางทิศเหนือได้ หรือ ห้ามไม่ให้ไปทางทิศไหนบ้าง ประการสำคัญต้องดูวันประกอบด้วย โดยมากห้ามออกจากบ้านในวันงู ใหญ่หรืองูเล็กเป็นต้น เพราะโชคลาภเงินทองทรัพย์สินจะไหลออกจากตนอย่างงูเลื้อย เมื่อกลุ่มชาติ พันธุ์ลี้ชูมีความเชื่อมั่นคงเช่นนี้ จึงเป็นปัญหาหนึ่งในการยอมรับศาสนาอื่น

๒) ชาวลี้ชูไม่นิยมบวชเรียนทางศาสนา

(๑) ชาวลี้ชูไม่นิยมบวชเรียน การบวชเรียนของชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่วัดศรีโสดาเชียงใหม่ นั้น ส่วนมากผู้มาบวชเรียนต้องการเรียนเพื่อเป้าหมายในอนาคต คือ อาชีพ เช่น หวังเป็น ข้าราชการ ครู ตำรวจ ทหาร องค์กรต่างๆ แต่ทั้งนี้ทางวัดก็มีกฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับทางวินัย มากมาย ดังนั้นชาวลี้ชูจึงไม่มีความอดทนสิ่งเหล่านี้ ประกอบกับปัจจุบันมีหอพักนักเรียนมีในตัวเมือง เชียงใหม่ก็หลายแห่ง ซึ่งเยาวชนลี้ชู สามารถไปอยู่หอพักที่มีระเบียบน้อยกว่า อีกอย่างถ้าบวชเรียนที่วัด ศรีโสดา ผู้บวชจะต้องนั่งห่มครองผ้าเหลือง เมื่อกลับไปเยี่ยมบ้านก็ต้องครองผ้าสีเหลือง ซึ่งต่างกับบุคคล อื่น ทำให้เยาวชนลี้ชูมีความลำบากใจ เวลาถึงงานประเพณีประจำปีก็จะประพฤติปฏิบัติอย่าง ขราววสัถ์ ไม่ได้จึงเป็นเหตุหนึ่งที่เยาวชนลี้ชู บวชเรียนนานไม่ได้

(๒) ผู้ชายชาวลี้ชูที่มีความตั้งใจมาบวชเรียนอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนายังไม่มี จึงเป็น อีกสาเหตุหนึ่งที่ ยังไม่มีชาวลี้ชูผู้ใดศึกษาเล่าเรียนสำเร็จนักธรรมชั้นเอก หรือเปรียญธรรม ๓ ประโยค ดังกล่าวแล้ว

๓) ขาดพระธรรมจาริกผู้ชำนาญการเฉพาะชาวลีซู

พระธรรมจาริกชาวเขาที่มีความเข้าใจและมีทักษะชำนาญในการเผยแผ่พุทธศาสนาในท่ามกลางชาวลีซูยังไม่มี

๔) อาศรมพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

(๑) อาศรมแห่งแรกของพระธรรมจาริกที่บ้านชาวลีซู ดอยเลาญ ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โครงการพระธรรมจาริก ได้ส่งพระธรรมจาริก จำนวน ๕ รูป มีพระอาจารย์ศรีวงษ์ เจริญวงศ์ พระมหาศรีนวล พระมหาดวงจันทร์ รวมทั้งพระอนุจรอีก ๒ รูป ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะที่หมู่บ้านชาวลีซูเป็นครั้งแรก โดยตั้งอาศรมชั่วคราวที่บ้านนาเลา ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาในปี ได้ย้ายขึ้นไปตั้งอาศรมถาวรที่บ้านเลาญ ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ นี้ มีชาวลีซูชื่อ นายหลวง เลาลี อายุ ๑๓ ปี (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) เข้าบรรพชาเป็นสามเณร รูปแรก สามเณรหลวง เลาลี บรรพชาอยู่ประมาณ ๕ ปี ก็ลาสิกขาไป ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ก็มีชาวลีซู บ้านเลาญ จำนวน ๕ คน อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ๒ รูป คือนายเลาญ เลาลีปา และนายเลาใส เลาลีปา สองพี่น้อง บวชอยู่ ๑ พรรษา และบรรพชาเป็นสามเณรอีก ๓ รูป คือ นายเงาะ เลาคโค นายหลวง เลาลีปา นายสาม เลาย่าง (บวชประมาณ ๒ พรรษา) และปี ๒๕๑๓ วันที่ ๒ กรกฎาคม จึงได้มีเยาวชนชาวลีซู ชื่อ นายอุดม เลาลีปา (พ.ต.ท. นาวัน วงศ์รัตนมัจฉา) อายุ ๑๖ ปี บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร บวชศึกษาเล่าเรียนอยู่ ๕ ปี สอบไล่ได้นักธรรมชั้นโท และลาสิกขาไป ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ต่อมา อาศรมพระธรรมจาริกที่บ้านเลาญ ซึ่งตั้งมาเพียง ๕ ปี ก็ได้ปิดโครงการฯ ไปในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ (๒๕๐๙ - ๑๕๑๓)

(๒) อาศรมพระธรรมจาริกแห่งที่ ๒ บ้านศรีดงเย็น (บ้านต้นลุง หรือ บ้านปางไม้แดง) ตำบลบ้านช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่ออาศรมพระธรรมจาริกที่บ้านเลาญได้ปิดโครงการไปในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ พระธรรมจาริกก็ได้มาเปิดอาศรมใหม่ที่บ้านศรีดงเย็น(บ้านต้นลุง หรือ บ้านปางไม้แดง) ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ (เว้นระยะห่าง ๑๑ ปี) มีพระอธิการจำรัส ขวนปญโญ เป็นหัวหน้าพระธรรมจาริก และท่านยังคงปฏิบัติศาสนกิจที่อาศรมแห่งนี้ตลอดมา ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๔) มีสามเณรชาวลีซู ๑ รูป ชื่อสามเณรนาวัน เลาลีปา อายุ ๓๓ ปี จำพรรษา กับพระสงฆ์ ๕ รูป และสามเณร ๓ รูป

เมื่อเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูกับกลุ่มชาวเขาเผ่าอื่นๆ เห็นได้ว่าการเผยแผ่กับชาวลีซู เป็นไปได้ค่อนข้างยาก ขยายปริมาณได้น้อยมาก ตลอดเวลา ๔๖ ปีที่ผ่านมา มีชาวลีซูบรรพชา และ อุปสมบท ประมาณ ๑๕๐ คน เท่านั้น ดังข้อมูลที่แสดงไว้ก็สอดคล้องกันว่าพระธรรมจาริกฯ แม้เผยแผ่มาเป็นเวลานานพอสมควร กลับพบว่า จำนวนหมู่บ้านของชาวลีซู และจำนวนชาวลีซูที่หันมานับถือพุทธศาสนา เข้าบวชเรียนยังมีปริมาณน้อยมาก ส่วนคุณภาพ ยังไม่มี

การชีวิต อาจเป็นชาวพุทธในนามเป็นส่วนใหญ่ ยัง ถือว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และ ความเห็น ว่า เด็กชาวลีซุที่มารับพรพาอุปสมบทนั้น ตั้งใจมุ่งศึกษาในทางโลกเท่านั้น แต่ไม่ได้มาตั้งใจศึกษาทาง ธรรมวินัย และเปรียญธรรม ๓ ประโยค และทางพระธรรมจาริกเองมิได้แก้ไขในส่วนนี้ ในอนาคต ควรมารวบรวมคนลีซุที่เคยบวชอย่างเช่น พ.ต.ท.นาวินฯ มาตั้งโครงการชมรมชาวพุทธลีซุ เพื่อมี เป้าหมายเน้นการศึกษาพระธรรมวินัยและเปรียญธรรม หรือปฏิบัติศาสนกิจตามชาวพุทธ อาจจะต้อง ตั้งหมู่บ้านลีซุชาวพุทธเป็นตัวอย่าง สักแห่งหนึ่ง ทั้งนี้พระธรรมจาริกต้องเป็นผู้ชี้แนะ และจัดหา งบประมาณในส่วนนี้ แต่ต้องได้รับความร่วมมือจากชาวลีซุที่เคยบวชเรียนมา พระเทพโกศล เจ้าคณะ จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า ท่านมีความตั้งใจในส่วนนี้ เพราะสังเกตว่าในระยะเวลา ๔๖ ปี การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกชาวเขายังไม่เคยคิดทบทวน ผลสัมฤทธิ์หรือข้อบกพร่องในการ ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา โดยเฉพาะชาวลีซุที่ศึกษาทางธรรมวินัยและเปรียญธรรม ไม่สำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งตรงกันข้ามกับชนเผ่าอื่นมีผู้เรียนจบนักธรรมเอกและเปรียญธรรมมีจำนวนมาก ควรจัดสัมมนาเรื่องนี้สักครั้งหนึ่ง และเคยดำริที่จะจัดตั้ง โครงการหมู่บ้านชาวพุทธลีซุตัวอย่าง หวังว่า โครงการคงก้าวหน้า

ปัญหาอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซุ

ในด้านปัญหาอุปสรรค ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับกลุ่มชาติพันธุ์ลีซุ นั้น ผู้วิจัยขอ จำแนกแยกออกมาเป็นปัญหาอุปสรรคด้านต่างๆ สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑) **ปัญหาด้านสภาพภูมิศาสตร์** ในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวลีซุ ใน ระยะแรกเริ่มนั้นมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการด้วยกันคือ

(๑) การคมนาคมไม่สะดวก เพราะหมู่บ้านลีซุแต่ละแห่งตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร บนที่สูง ยอด ภูเขา หรือยอดดอย ห่างจากความเจริญแบบชนบททั่วไป ไม่มีถนน มีแต่ทางเดินสัญจรของชาวบ้าน การ เดินทางจะต้องเดินด้วยเท้า หรือใช้สัตว์เป็นพาหนะ รอนแรมไปตามหมู่บ้านต่างๆ กว่าจะถึงที่อยู่ของ กลุ่มชาติพันธุ์ลีซุ ก็ใช้เวลาหลายวัน และแต่ละวันก็เดินทางหลายชั่วโมง

(๒) ลีซุบางหมู่บ้านไฟฟ้ายังเข้าไปไม่ถึง ต้องจุดตะเกียงเล็กๆ หรือตะเกียงเจ้าพายุ หรือไม้ก่ไฟ ด้าย หรือ ไม้เกียะ จุดให้แสงสว่างแทน

๒) **ปัญหาด้านคติความเชื่อและวัฒนธรรมเดิม**

(๑) ลัทธิ ความเชื่อ การนับถือผี สาง เทวดา ของชาวลีซุบางหมู่บ้านยังมั่นคงอยู่ ดังนั้น การที่ชาวลีซุจะเปลี่ยนหันมานับพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยเวลาแบบค่อยเป็นค่อยไป

(๒) ปัญหาด้านอุดมคติและค่านิยมเดิม วัฒนธรรมของชาวลีซุ มีการยึดถือ จารีต ประเพณีและสืบทอดโดยประเพณีและการท่องจำแบบมุขปาฐะ คือ ใช้ท่องบทเพลงลีซุ และมี ภาษิตประจำเผ่าว่า

“ทุกคนหัวเข้าเท่ากัน” ความหมาย คือ ทุกคนเสมอภาคเท่ากัน พระสงฆ์กับคนสามัญย่อมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

“ความเสมอภาคของมนุษย์ คือ ความสุขในการร่วมเพศ” ความหมาย คือ ความเท่าเทียมของมนุษย์อยู่ในการร่วมเพศ ไม่ว่าคนรวยหรือคนจน ในเวลาร่วมเพศ ทุกคนจะมีความสุขเท่ากัน

“วัฒนธรรมเก่าไม่ทิ้ง วัฒนธรรมใหม่ไม่รับ” ความหมาย คือ ให้รักษาดำรงวัฒนธรรมของตนเอาไว้ ข้อนี้เป็นอุปสรรคทำให้ชาวลีซูไม่เปิดกว้างในการรับพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สังคมลีซู

(๓) ชีวิตการแต่งงาน ตามจารีตประเพณี ชายหญิงเมื่ออายุ ๑๕ ปี ถือว่าเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ดุจพระจันทร์เต็มดวงในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ต้องแต่งงานและมีครอบครัว หากเลยอายุ ๑๕ ปี ขึ้นไปจะถือว่า แก่ลงไป ดุจพระจันทร์ข้างแรม จะเสื่อมถอยลงไปเรื่อยๆ การบวชเป็นพระภิกษุ สามเณรนานๆ (เลยอายุ ๑๕) ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการเริ่มต้นชีวิตฆราวาสแบบลีซู

(๔) ด้านลักษณะนิสัย การที่ชาวลีซูไม่นิยมบวชนานๆ เป็นเพราะ ลีซูไม่อดทนต่อการเป็นพระภิกษุสามเณร ความต้องการและความตั้งใจของลีซูที่มาบวชนั้น ไม่คิดว่าอนาคตจะเป็นบรรพชิตตลอดไป แต่หวังจะออกมาเป็น ฆราวาส จึงหาทางเรียนแต่วิชาการทางโลก เพื่อจะเป็นข้าราชการ เช่น ครู ตำรวจ ทหาร ผู้ใหญ่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

ชาวลีซูโดยพื้นฐานเดิมเป็นคนชอบอิสระ ไม่ค่อยยอมอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของใคร วิถีชีวิตในปัจจุบันเปลี่ยนไป ความเจริญ ทางวัตถุเข้ามาเป็นแรงผลักดันให้สนองความต้องการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ๆ ชาวลีซูจึงไม่นิยมบวชนานๆ

๓) ปัญหาด้านภาษาที่สื่อสาร

(๑) ภาษาไทย : ชาวลีซูบางหมู่บ้าน พูด เรียน เขียน อ่านภาษาไทย หรือ โดยเฉพาะภาษาบาลียังไม่คล่องแคล่ว สั้นทัดและชัดเจน

(๒) ภาษาลีซู เป็นอุปสรรคสำหรับพระภิกษุ – สามเณร ที่ไม่ใช่ชาวลีซูแล้วเข้าไปเผยแผ่อยู่ในหมู่บ้านลีซู

ในปัจจุบัน ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น แม้ว่าทั้งฝ่ายพระธรรมจาริกและฝ่ายฆราวาสจะได้พยายามช่วยกันแก้ไขให้ดีขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาอื่นที่ร้ายแรงกว่านี้เข้ามาแทนที่อีก นั่นก็คือปัญหาเสพติด การค้าของเถื่อน การค้ายาเสพติด และปัญหาผู้มีอิทธิพล เป็นต้น ซึ่งปัญหาทั้งหลายเหล่านี้มีเกือบจะทุกแห่งในหมู่บ้านลีซู ที่อยู่ในเขตปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก การแก้ปัญหาเหล่านี้จะต้องใช้ความรอบคอบระมัดระวัง เพราะเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและจะต้องใช้บุคคลากร (พระธรรมจาริก) ที่มีความรู้ มีความสามารถ และมีความอดทน ที่จะจัดปัญหาเหล่านั้นให้ทุเลาเบาบางลงไปและให้หมดสิ้นในที่สุด

๔) ปัญหาด้านบุคคลากร

(๑) การขาดแคลนพระธรรมจาริก คือ ไม่มีพระธรรมจาริกไปประจำอยู่ในหมู่บ้านลีซู ถ้าจะมีบ้างก็จำนวนน้อย คือ มีพระธรรมจาริกไปอยู่ในหมู่บ้านลีซูเพียง ๒ - ๓ หมู่บ้าน ทั้งพระธรรมจาริกไม่มีแผนการหรือโครงการดำเนินการต่อกลุ่มชนลีซูเป็นกรณีพิเศษ พระธรรมจาริกมีคุณสมบัติและวัยวุฒิยังไม่พร้อม ต้องมีการอบรมเตรียมความพร้อมให้มาก รวมทั้งการปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่น่าเคารพเลื่อมใสของตัวพระธรรมจาริกเอง

(๒) วิธีการสอบของพระธรรมจาริก ต้องหาแนวทางให้เกิดการยอมรับจากชุมชน ชาวลีซูต้องถือสัจจะ หลีกเลียงในการพูดเจรจาในลักษณะมดเท็จโกหก หลอกลวง ขาดความซื่อสัตย์ จริ่งใจจนเกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ หากไม่เช่นนั้น เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการทำงาน

อีกประการหนึ่ง ผู้เผยแผ่ขาดความสมบูรณ์ในองค์ความรู้ และประสบการณ์ เกี่ยวกับความรู้พื้นฐานแนวคิด ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู จึงไม่สามารถหาจุดเชื่อมระหว่างแนวความคิดดั้งเดิมกับแนวคิดใหม่ได้ ขาดการชักจูงชุมชน กลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มหนุ่มสาว, ผู้อาวุโส, ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างแยบยล พระธรรมจาริกควรอาศัยองค์กรที่แฝงอยู่ในชนเผ่า กลุ่มผู้อาวุโส หลายคน (มาจากหลายตระกูล เป็นตัวแทนของในตระกูล) ซึ่งเป็นองค์กรที่นอกเหนือจากผู้นำทางปกครอง (ทางการหรือผู้นำธรรมชาติ) ผู้นำทางพิธีกรรม หรือเรียกว่า หมอเมือง มาช่วย

(๓) ปัญหาด้านจำนวนชาวลีซูที่บวช ชาวลีซูที่บวชเรียนเป็นพระภิกษุ - สามเณร เป็นระยะเวลานานๆ นับแต่เปิดโครงการพระธรรมจาริกมา ยังมีจำนวนน้อยอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ที่เปิดรับโครงการพระธรรมจาริก นับแต่เริ่มโครงการมาจนปัจจุบัน

แนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

ก. การวางแผนเชิงรุก

๑) พระธรรมจาริกต้องมีแผนการหรือโครงการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกรณีพิเศษ ต้องทำความเข้าใจว่า เป็นระยะเวลา ๔๖ ปี เพราะเหตุใดการเรียนพระปริยัติธรรมและนักธรรมของชาวลีซู ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ควรกำหนดเป้าหมายว่า ปีหนึ่งๆ จะส่งพระธรรมจาริกเข้าไปในหมู่บ้านลีซูกี่แห่ง

๒) พระธรรมจาริกต้องชักชวนชาวลีซูให้หันมาเรียนพระปริยัติธรรมและนักธรรมให้มากขึ้น ควรกำหนดเป้าหมายว่า ปีหนึ่งๆ จะชักจูงให้เด็ก - เยาวชนลีซูมาบวชกี่คน โดยพระธรรมจาริกควรชักจูงใจให้เด็กและ เยาวชนลีซู มาบวชเรียนที่วัดศรีโสดาหรือวัดอื่นให้มีมากขึ้นทุกปี

๓) พระธรรมจาริกควรให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรชาวลีซูที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและนักธรรม

๔) กำหนดเป้าหมายว่า ปีหนึ่งๆ จะอบรมแกนนำชาวพุทธลี้ซู่กี่คน เช่น เปโตรรับ อาสาสมัคร แกนนำชาวพุทธที่เป็นลี้ซู่ ทั้งชายและหญิงแล้วทำการอบรม ให้สามารถทำหน้าที่ผู้ช่วยพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข. ชั้นลงมือปฏิบัติการ

๑) ทำ ซีดี วีซีดี ประวัติพระพุทเจ้า หลักธรรมคำสอน เป็นภาษาลี้ซู่ และภาษาไทย แจกจ่ายให้พระธรรมจาริก ผู้นำหมู่บ้านทุกหมู่บ้านของชาวลี้ซู่

๒) พระธรรมจาริกที่จะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องเรียนรู้ วัฒนธรรมและบริบท ความเชื่อดั้งเดิมของชาวลี้ซู่เป็นอย่างดี ต้องเข้าใจเข้าถึงใน “จิตใจ” ของชาวลี้ซู่ จากนั้นจึงลงมือสอน หลักศาสนาพุทธ ให้ชาวลี้ซู่เข้าใจและหันมานับถือพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป

๓) โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา ควรปรับเปลี่ยนแนวทางการเผยแผ่ ให้เหมาะสมกับจำนวนประชากรแต่ละเผ่า

๔) แกนนำชาวพุทธ ต้องเร่งสร้างบุคคลากร อาสาสมัครในหมู่บ้าน มีค่าตอบแทน สวัสดิการที่จะเป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ซึ่งเรื่องนี้ พระเทพโกศล กล่าวสรุป เป็นใจความว่า “ในอนาคตอาจจะต้องมีโครงการตั้งหมู่บ้านลี้ซู่ชาวพุทธโดยเฉพาะ เพื่อให้ลี้ซู่นับถือพุทธศาสนาอย่างแท้จริงให้ได้ อยากให้รวบรวมลี้ซู่ที่เคยบวชมาแล้วมาตั้งชุมชนชาวพุทธ เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยและวิถีพุทธ และอนาคตหากมีชาวลี้ซู่มาบวชอยากให้ไปอยู่ที่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้อยู่ห่างๆ บ้าน จะได้ไม่คิดถึงบ้าน และขออนุญาตกลับบ้านบ่อย เมื่อกลับบ้านบ่อยใจก็แตก พ่อแม่ก็ปล่อยตามใจลูกจึงลาสิกขาไป”

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลี้ซู่ ของพระธรรมจาริก” เป็นการค้นหาวิธีการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวลี้ซู่ให้บังเกิดผลดีกับชาวลี้ซู่ ทำให้ชาวลี้ซู่หันมานับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาความจริง และให้สังคมมนุษย์ได้ประโยชน์ โดยพระธรรมจาริกและชาวลี้ซู่ในหมู่บ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกันศึกษาปัญหาและแนะแนวทางแก้ไขปัญหในชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน

ชาวลี้ซู่มีความเชื่อเดิมในลัทธินับถือผีสางเทวดา วิญญาณบรรพบุรุษ แต่ความเชื่อของชาว ลี้ซู่ไม่ใช่ความเชื่อแบบมีพระเจ้าสร้างโลก ที่มีพระเจ้า (พระบิดา) และพระบุตรซึ่งเป็นตัวแทนของพระบิดา อย่างศาสนาคริสต์ ที่คอปได้บาปของศาสนิกชน ผลของการทำความชั่ว ตามความเชื่อของชาวลี้ซู่

สิ่งที่ได้รับ คือ เสือมากัดตาย ฟาผ่าตาย ถูกดินสลายมาทับถมตัวตาย หรือใครทำบาปกับมารดาบิดา ผลได้รับตอบแทนจากลูกๆ ที่เกิดมา คือ เช่นเดียวกับที่เราทำกับมารดาบิดาเป็น ๑๐ เท่า

เยาวยชนลีสู้ที่มาบวชเรียนในโครงการพระธรรมจาริก ที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ส่วนหนึ่งมาเพื่อทดลองดู และอีกส่วนหนึ่งเพื่อเรียนวิชาการทางโลก สำหรับอนาคตที่ดี หวังมีอาชีพเป็นข้าราชการ เช่น ครู เกษตรกร ตำรวจ ทหาร เป็นต้น ที่ผ่านมายังไม่มีเยาวยชนคนไหนที่ตั้งใจหรือตั้งใจเป้าหมายที่จะมาศึกษานักธรรมและบาลี อยู่บวชเรียนอุทิศชีวิตให้กับพระศาสนา จึงเป็นสาเหตุที่ยังไม่มีใครเรียนสำเร็จนักธรรมชั้นเอกหรือเปรียญธรรม ๓ ประโยค ตามที่ได้ตั้งสมมติฐานไว้ในเบื้องต้น

การวิจัยผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชนชาติพันธุ์ลีสู้ของพระธรรมจาริก เป็นข้อสังเกตว่า ตลอดระยะเวลากว่า ๔๖ ปี ทำไมชนชาติพันธุ์ลีสู้ไม่มีใครเรียนสำเร็จนักธรรมชั้นเอก และเปรียญธรรม ๓ ประโยค ผลการวิจัยได้พบสาเหตุเป็นข้อๆ สรุปได้ดังนี้

(๑) ชาวลีสู้ขาดความอดทน คือ อุปนิสัยชาวลีสู้ นั้น ทำอะไรมักทำระยะสั้น เวลาบวชพระภิกษุ หรือสามเณรก็บวชระยะสั้น แล้วลาสิกขาไป ไม่ยอมศึกษาพระธรรมและวินัย อย่างจริงจัง

(๒) เยาวยชน ชาวลีสู้ ไม่มีประสบการณ์ที่ลำบากตามวิถีชีวิตทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะสายเถรวาท คือ เดิน จงกรม นั่ง แม้แต่นั่งคุกเข่านานๆ หรือ อดอาหารในยามวิกาล เป็นต้น เยาวยชนชาวลีสู้ก็ทนไม่ไหว และไม่ค่อยยอมอดทน

(๓) เยาวยชนชาวลีสู้ แต่ละคนมักจะดื้อแพ่งต่อกฎระเบียบของวัด เช่น ทำวัตรสวดมนต์ทางวัดมีระเบียบต้องทำวัตรเช้า ๐๕.๐๐ น. แต่เป็นเวลารอนอนของชาวลีสู้ (อุปนิสัย ลีสู้ ชอบนอนดึกแต่ตื่นสายเป็นประจำ)

(๔) ครูบาอาจารย์ที่ฝึกสอนหรือเป็นพระพี่เลี้ยงพระภิกษุหรือสามเณรชาวลีสู้ไม่ใช่ชาวลีสู้ และไม่เข้าใจบริบทหรือความเชื่อในลัทธิเก่าของชาวลีสู้ จึงปรับทัศนะให้เข้ากันได้ค่อนข้างยาก

(๕) ชาวลีสู้ นับถือศักดิ์ตามลำดับอาวุโส (Generation) ความต่างศักดิ์ของชนชั้นตระกูลของบุคคล สิ่งนี้ย่อมอุปสรรคในการเคารพกราบไหว้พระภิกษุ สามเณรที่เป็นเผ่าอื่น หรือเผ่าลีสู้เอง

(๖) บิดามารดาหรือผู้ปกครอง เป็นห่วงลูกๆ เนื่องจากกลัวว่าลูกจะหาภรรยาไม่ได้ จึงจัดหาให้ตั้งแต่เด็กๆ ตามสุภาษิตลีสู้ว่า : พระจันทร์เต็มดวงหรือกลม ๑๕ วัน เป็นหนุ่มเป็นสาวเมื่ออายุ ๑๕ ปี จากนั้นเป็นคนแก่ ผมหขาว ถ้าไม่มีแฟนไปไหนก็ละอายต่อชาวบ้านและเกรงสังคมจะตำหนิ

(๗) ชาวลีสู้ต้องการมีบุตรชายสืบตระกูล ชาวลีสู้เชื่อว่า หากคนใดไม่มีบุตรชาย ถือว่าถ้าตายไปไม่มีคนทำบุญอุทิศกุศลให้ คนตายต้องอดอาหารในเมืองผี เช่นเดียวกับ เปรดไม่มีญาติ แม้แต่เวลาตาย ศพไม่สามารถไปฝังดินหรือในทำเลที่สูงๆ ได้ เพราะคนที่อยู่ข้างหลังจะกลัวผีคนตาย(ที่ไม่มีบุตรชายสืบตระกูล) มาหลอกหลอนเอาได้

(๘) ชาวลี้ชูเชื่อผี ไปไหนมาไหนหากทำอะไรผิดผี ผีก็จะโกรธ ทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ข้อนี้นำให้ชาวลี้ชู แม้จะไม่ชอบผี แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขประการใดได้ ในช่วงหลังชาวลี้ชูจึงต้องไปพึ่งพา นักสอนศาสนาคริสต์ เพราะศาสนาคริสต์เป็นเทวนิยม นับถือพระเจ้า มีอำนาจมากกว่า ผี ดังนั้นเมื่อชาวลี้ชูทำอะไรผิดผี ผีโกรธ ก็ขอให้นักสอนศาสนาคริสต์ ขับไล่ผี เพราะผีกลัวฝรั่ง ก็ไม่กล้ารังแกชาวลี้ชู และจะหนีไป แต่พุทธศาสนาไม่เชื่อว่า ผีมีอำนาจ แต่พระธรรมจาริก ก็ไม่สามารถขับไล่ผีออกไปเท่ากับไล่ผีไม่ได้ แม้ว่า พระภิกษุจะใช้วิธีนั่งสมาธิ แผ่เมตตาต่อผี แต่ผีมีเมตตาต่อพระภิกษุ กลับไม่ได้มีเมตตา กับชาวลี้ชู เพราะชาวลี้ชูไม่มีอำนาจสมาธิ เวลาผีมา ชาวลี้ชูต้องพึ่งตนเองด้วยการวิ่งหนีอย่างเดียว ดังนั้น ทางที่ดีจึงยอมจำนนต่อผี เมื่อ ผีอยากได้ไก่ก็เอาไก่ให้ อยากได้หมูก็เอาหมูให้ เป็นอันเสร็จพิธี เอาใจผี พระภิกษุธรรมจาริกจึงช่วยไม่ได้ในประเด็นนี้

(๙) วัฒนธรรมการละเล่นเต็นรำระหว่างหนุ่มสาวก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้เด็กวัยรุ่นชาย ไม่อยากบวชเป็นพระภิกษุ หรือสามเณรนานๆ

อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวลี้ชูของพระธรรมจาริก จากการได้สัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารและดำเนินงานในโครงการพระธรรมจาริกทั้งฝ่ายพุทธจักร และฝ่ายอาณาจักร ตามที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การที่พระธรรมจาริก นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประกาศและเผยแผ่แก่ชาวลี้ชูหมู่บ้านต่างๆ ในเขตจังหวัดทางภาคเหนือก็ได้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นั้น สามารถผสมผสาน กลมกลืน และปฏิสัมพันธ์กับลัทธิความเชื่อถือเดิมและอุปนิสัยของชาวลี้ชูพอได้บ้าง จะเห็นได้ว่ามีบุตรหลานของชาวลี้ชูมาสมัครขอเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพิ่มขึ้นจำนวนมากขึ้นทุกๆ ปี ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดียิ่ง ที่จะทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแผ่ขยายกว้างขวางสถิตสถาพร ยั่งยืน มั่นคง อยู่คู่กับกลุ่มชาติพันธุ์ลี้ชูที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนของประเทศ อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุข เกิดความสันติ และสงบร่มเย็น แก่ประเทศชาติบ้านเมืองเป็นประการสำคัญ การที่กลุ่มชาติพันธุ์ลี้ชูหันมานับถือพระพุทธศาสนา นับถือพระมหากษัตริย์ และยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีแบบไทย ก็คือ การเกิดมีจิตสำนึกความเป็นไทยโดยสายเลือดที่เกิดมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารนั่นเอง

ประการสำคัญ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นได้ดีเช่นนี้ ก็เพราะได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย เช่น ได้รับการอนุเคราะห์สนับสนุนจากภาครัฐเป็นประการสำคัญ คณะสงฆ์ไทย ตลอดจนราษฎรชนพุทธบริษัทโดยทั่วไป ที่ได้ให้แรงกำลังใจ กำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญา ช่วยเหลือเกื้อหนุนให้โครงการพระธรรมจาริก ได้ปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นที่น่าพอใจในปัจจุบัน

ถึงอย่างไรก็ตามการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่ชนชาวลีชูนั่น ยังไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร เนื่องจากชาวลีชวยังมิได้มีผู้ใดศึกษาสำเร็จนักธรรมชั้นเอกหรือเปรียญธรรม ๓ ประโยค ทั้งๆ ที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปเผยแผ่ในกลุ่มชาติพันธุ์ลีชูมาเป็นเวลานานถึง ๔๖ ปี แล้วก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอที่สำคัญเป็นข้อๆ ดังนี้ คือ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ก. สำหรับผู้บริหารพระธรรมจาริก

๑) ควรขยายอาศรมให้พระธรรมจาริกเข้าไปในหมู่บ้านชาวลีชูมากขึ้น โดยก่อนเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรมีการปฏิบัติดังนี้ คือ

(๑) พระภิกษุสามเณรที่ไม่ใช่ชนชาติพันธุ์ลีชูนั่น ต้องเรียนภาษาลีชูและวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลีชูเป็นอย่างดี

(๒) ควรคัดเลือกพระภิกษุผู้มีศีลาจารวัตร เพื่อให้ชนชาติพันธุ์ลีชูมีความเลื่อมใสนับถือ

(๓) มีจิตใจที่อุทิศตนและทุ่มเทให้การเผยแผ่หลักคำสอนพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง

๒) ควรทำโครงการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปในหมู่บ้านลีชูมากขึ้น และควรให้ กลุ่มชาติพันธุ์ลีชูเข้าใจในหลักคำสอนพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงโดย

(๑) มีการเปิดอบรมเยาวชนชนกลุ่มชาติพันธุ์ลีชู เกี่ยวกับหลักคำสอนพระพุทธศาสนาในระยะสั้น (๑ หรือ ๒ สัปดาห์) ทุกหกเดือน หรือ อย่างน้อยปีละครั้ง

(๒) มีการเปิดอบรมเยาวชนชนกลุ่มชาติพันธุ์ลีชู เกี่ยวกับหลักคำสอนพระพุทธศาสนาในระยะยาว (๑ หรือ ๒ เทอม)

(๓) หาทุนจัดตั้งหมู่บ้านลีชูชาวพุทธขึ้นเฉพาะ เพื่อให้รูปแบบวิถีชีวิตการเป็นอยู่ที่เป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง เช่น มีวัด มีพระมาเทศน์ในวันพระ มีกิจกรรมแบบชาวพุทธและมีกลุ่มหนุ่มสาวในหมู่บ้านอย่างเด่นชัด

๓) ควรมีโครงการให้กลุ่มชนชาติพันธุ์ลีชูตั้งถิ่นฐานมาบวชเรียนนานๆ ตั้งใจศึกษาหลักธรรมและบาลี เพื่อให้สอบได้นักธรรมชั้นเอกและบาลีประโยค ๓ โดย

(๑) หาทุนให้กลุ่มชนชาติพันธุ์ลีชูได้รับการศึกษาโดยเฉพาะชั้นนักธรรมและบาลีอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

(๒) ทำโครงการเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ลีชูหันมานับถือพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนและมั่นคง

ข. สำหรับพระธรรมจาริกผู้ปฏิบัติการ

๑. ศึกษาเรียนรู้ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

๒. สร้างความเชื่อถือ ศรัทธาให้เกิดแก่ตัวพระธรรมจาริก โดยในการช่วยเหลือ มีวิธีการใช้หลักสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย กลุ่มชน และชุมชน

๓. ไม่ทำผิดจารีตประเพณีของชนเผ่าลีซู

๔. เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ชักจูงใจให้สมาชิกในหมู่บ้านมาร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ

๕. เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานหรือบุคคล เพื่อขอการสนับสนุนด้านบุคคล เครื่องมืออุปกรณ์ เงินงบประมาณ และองค์ความรู้ด้าน ต่างๆ ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูในหมู่บ้าน

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาวิจัยวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูที่อาศัยอยู่ประเทศไทย ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง

๒. ควรศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชนผ่านวิถีประเพณีและภูมิปัญญาแบบลีซูดั้งเดิม

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ทำเนียบชุมชน**

บนพื้นที่สูง ๒๐ จังหวัดในประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

เนติกุลการพิมพ์ (๒๕๔๑) จำกัด, ๒๕๔๕.

คู่มือพระธรรมจาริก. สำนักงานบริหารโครงการพระธรรมจาริก. ส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา เชียงใหม่, ๒๕๓๗.

ปฐมภ์ บุญศรีตัน ผศ.ดร. “หลักพระพุทธศาสนา”. เชียงใหม่. สำนักพิมพ์มรดกล้านนา, ๒๕๕๒.

ประวิทย์ ตันตลานุกุล. **ประวัติวัดศรีโสดา.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๕.

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต. **สิบสองชนเผ่าในประเทศไทย.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ปู่ - เป้, ๒๕๔๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การเผยแผ่เชิงรุก.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตฺโต). **พุทธศาสนากับการศึกษาไทยในอดีต.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์และพระมหานนทพันธ์ (ปภสฺสโร). **รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม :**

กรณีศึกษาวัดศรีโสดา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ,

๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ใครนำพุทธศาสนามาให้เรา.** สมุทรปราการ : โรงพิมพ์ ปี.พี. (สำโรง) การพิมพ์,

๒๕๓๓.

สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา. **คู่มือพระธรรมจาริก : คู่มือ
สร้างสรรค์ความดีสู่สังคมคุณธรรม.** เชียงใหม่ : บุญยศิริงานพิมพ์, ๒๕๕๑
สยาม ราชวัตร. **“หลักพระพุทธศาสนา.”** เชียงใหม่. ห้างหุ้นส่วน พ.พร พัฒนากรรมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จำรัส กันทะวงษ์. “ศึกษาเปรียบเทียบการเผยแผ่ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ในกลุ่มชาวเขา :
ศึกษาเฉพาะกรณีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านผาเต๊ะ ตำบลพระธาตุผาแดง อำเภอแม่สอดจังหวัดตาก”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑.

บัณฑิต บุญศรี. “พระธรรมจาริกกับการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยของชาวเขา” **วิทยานิพนธ์**

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

ประจวบ ประเสริฐสังข์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก : ศึกษาเฉพาะกรณี พระ
ธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ประเสริฐ ชัยพิกุสิต. “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรม
จาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมาธิ จิตวิริโย (จองเจน). การพัฒนาขีดความสามารถของพระสงฆ์เพื่อหนุนเสริมการแก้ไขปัญหา
ความยากจน. **วิทยานิพนธ์บริหารศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้,
๒๕๕๒.

มาลียา วงศ์รัตนมัจฉา. “การยอมรับบทบาททางการเมืองของผู้นำสตรีลี้ขอในหมู่บ้านลี้ขอแม่แตะ
ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์

โครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่, **สรุปผลการดำเนินงานโครงการ**

พระธรรมจาริก. สำนักงานบริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค, ๒๕๔๗. (อัดสำเนา)

สำนักทะเบียนกลาง, **ระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาการสถานะบุคคลใน ทะเบียน
ราษฎรให้แก่บุคคลบนพื้นที่สูง** พ.ศ. ๒๕๔๓. กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๓. (อัดสำเนา)

ศรีวงศ์ เจริญวงศ์. ๗๐ ปี วัดศรีโสดา ๔๐ ปี พระธรรมจาริก. แผ่นพับ. เนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติ
ความเป็นมาของวัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่และการเผยแผ่
พระธรรมจาริกในพระพุทธศาสนาต่อชนชาติพันธุ์ลีซูบ้านนาเลาและบ้านขุนคอง(เลา)
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๘. (อัดสำเนา)